

CONTRIBUȚII LA ISTORIA POLITICĂ A BIHORULUI ÎN EPOCA LUI MIHAI VITEAZUL (1598—1606)

DE
LIVIU BORCEA

Perioada de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor în care se înscrie domnia temerarului Mihai Viteazul corespunde unui fragment distinct de istorie bihoreană: epoca suzeranității austriece.

Determinată de politica de prozelitism catolic desfășurată de iezuiții lui Sigismund Báthori la Oradea ca și de împrejurările presante ale amenințării turco-tătare din 1598 care vizau cucerirea cetății, acceptarea suzeranității apărea ca singura posibilitate de rezolvare momentană a crizei apărute. Asediul Oradei a marcat primul contact al Crișanei cu Mihai Viteazul. Ajutorul dat de domnul Țării Românești asediaților ca și repetatele strădanii de a readuce Bihorul între frontierele Transilvaniei în perioada anilor 1599—1601 reprezintă două aspecte ale politicii lui Mihai față de acest ținut al Principatului Transilvaniei.

Asasinarea lui Mihai Viteazul nu a pus capăt epocii sale în părțile Bihorului. Dorința de libertate a maselor trezită și alimentată de Mihai Viteazul, stimulată de jafurile mercenarilor lui Basta sau Belgioioso au creat o stare de spirit favorabilă mișcării antihabsburgice sub conducerea lui Ștefan Bocskai. Marea masă a „haiducilor“ (*haidones*)¹ alungați din satele lor de obligațiile multiple cît și de permanentele expediții de jaf ale turcilor din pašalicurile de Buda sau Timișoara, reprezentau o problemă nu numai pentru austrieci dar și pentru Principatul Transilvaniei. Acești locuitori ai satelor din zona de cîmpie a căror ocupație principală a fost creșterea vitelor (în special a porcilor) și vînzarea lor pe piețele Transilvaniei sau ale Europei centrale, au fost greu loviți din punct de vedere economic de întemeierea pašalicurilor amintite ca și de permanenta nesiguranță determinată de prezența noilor

¹ Termenul de *haiduci* nu este cel mai potrivit pentru această categorie socială specifică Partiumului (și mai ales Bihorului) în secolele XVI—XVII. El este însă cel mai apropiat de termenul latin de *haidones*. În literatura istorică maghiară termenul folosit este *hajdúk* spre deosebire de *betyárok*, *tolvajok* sau *latrok* (acesta din urmă în sensul vechi al al cuvîntului, identic cu termenul românesc de *lotri* sau cu cel latin de *latrones*). Termenul maghiar de *hajdú* provine de la *hajtó* (= hăitaș, gonaci).

vecini. Căliți în viața plină de privațiuni, obișnuși cu minuirea armelor, sub comanda hodnogilor sau căpitanilor lor, reprezentau o importantă forță militară în *Partium*. Foarte schimbători, treceau adesea de la sprijinirea unei facțiuni nobiliare, la atacarea ei, dar atunci când era vorba de neatințare (mai ales în fața austrieșilor, mai puțin în fața turcilor), de libertate, știau să fie constant de partea aceluia care le apăra interesele. Astfel îi vom găsi alături de Mihai Viteazul până în ultimele zile ale sale. Pe acești haiduci se va bizui și Ștefan Bocskai în lupta sa împotriva austrieșilor și lor li se datorește în cea mai mare parte atât succesul principelui cit și reintegrarea Bihorului în cadrul Principatului Transilvaniei. Abia în 1606, o dată cu încheierea victorioasă a războiului și semnarea tratatului de pace cu imperialii la Viena, când Bihorul redevine parte integrantă a Principatului, se realizează dorința fierbinte a celui care a luptat până în ultima clipă a vieții sale pentru integritatea celor trei țări românești — Mihai Viteazul.

Aceste considerente ne-au determinat să apreciem perioada anilor 1598 — 1606 ca fiind epoca lui Mihai Viteazul în Bihor.

În martie 1598 Sigismund Báthori principele Transilvaniei, a abdicat în favoarea arhiducelui Maximilian de Habsburg dar în luna august a aceluiași an a revenit asupra hotărârii inițiale, a intrat în Transilvania și la 20 august dieta l-a proclamat principe. Toate comitatele și aproape toate cetățile au depus jurământul față de noul principe. Între cetățile care au refuzat depunerea jurământului a fost și Oradea. Motivele acestui refuz erau, printre altele, neîncrederea în posibilitățile și intențiile lui Sigismund de a apăra orașul de pericolul invaziei otomane care se apropia, măsurile drastice puse în aplicare de acesta împotriva meșteșugarilor și orașenilor „cari nu sînt nobili” și se sustrag „de la plata dărilor publice”, în 1593.²

Înainte de invazia otomană din 1598 orașul Oradea era o așezare înfloritoare și întinsă ca și regiunea din jurul ei.³ Avea circa 2 000 de case căreia îi corespundea o populație de aproape 10 000 de locuitori, în cea mai mare parte de confesiune protestantă.⁴ În mai 1598, locuitorii protestanți întări-

² A. Veress, *Documente privilegiate la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV., Buc., 1932, p. 44 (în continuare, prescurtat: Veress); P. Tóth-Szabó, *Nagyvárad az erdélyi fejedelmek s a török uralom korában* (Oradea în timpul principilor Transilvaniei și a stăpînirii turcești), Oradea, 1904, p. 25—26.

³ Acest lucru este confirmat și de cronica lui Solakzade Mehmed Hemdemi în *Cronici turcești privind țările române*, vol. II, Buc., 1974, p. 161: „Orașul Oradea are vii și grădini frumoase și întinse care cuprind cazaua, ca și viile și grădinile Adrianopolului. În împrejurimile orașului erau atâtea cirezi și turme de vite, încît oastea islamică s-a săturat de carne de oaie, de berbec și de bou.”

⁴ Considerăm cifrele maxime date de A. Zsák ca fiind exagerate: 2 500 case și 12 500 locuitori (*Várad az 1598-ik évi ostrom idején* — Oradea în timpul asediului din anul 1598, în „*A Biharmegyei és Nagyváradai régészeti és történelmietgyelet 1901/1092-iki év-könyve*” — Anuarul Societății de Arheologie și Istorie din Oradea și județul Bihor pe anul 1901/1902, Oradea, 1902, p. 44).

tați de predicatorul Ambrozie Derecskei, au alungat preoții iezuiți din oraș și au distrus capela catolicilor. Orădenii nu puteau uita persecuțiile iezuiților în Oradea încurajate de Sigismund Báthori, faptul că solii trimiși la el de către oraș pentru a se plînge, au fost bătuți public la Alba-Iulia, în frunte cu primarul orașului, Gheorghe Szabó (Sartor).⁵

Căpitanul cetății era Gheorghe Király dar de fapt, pînă la 1599, cel care a condus treburile cetății și orașului era Ștefan Bocskai care în calitatea sa de comite era cel mai puternic feudal din Bihor stăpînind cele mai importante cetăți: Cherechiu, Siniob, Săcuieni, Kismarja, Mișca, Șinteu.⁶

În timp ce dieta de la Turda îl proclama pe Sigismund din nou principe al Transilvaniei, orădenii trimiteau solie arhiducelui Maximilian cerindu-i ocrotire atît față de Sigismund cît și față de turci (1 septembrie 1598). Supunerea fusese discutată și înainte. Ea era condiționată de faptul că întrucît Sigismund datora garnizoanei plata sumei de 23 000 de florini care reprezenta solda pe anii 1595—1597, această sumă trebuia achitată acum de către împărat. Acesta trimisese pe Ștefan Toldi ca să satisfacă cererile garnizoanei care amenința cu părăsirea cetății.⁷

Maximilian grăbi trimiterea lui Paul Nyári, viitorul mare căpitan, la Oradea cu promisiune de ajutor, dacă primește o garnizoană austriacă în cetate. Orădenii nu aveau de ales: serdarul Saturgi Mehmed pașa cu o oaste numeroasă ocupase în vara anului 1598 Cenadul, Aradul și acum se îndrepta spre Oradea. Orice propunere de pace fu respinsă. La fel insistențele și promisiunile făcute de Sigismund Báthori pentru a determina Oradea să reîntre între frontierele Transilvaniei se dovediră a fi zadarnice.⁸

În fața acestei situații orădenii acceptară în cetate o garnizoană de circa 2 000 de pedestrași și 500 călăreți sub comanda generalului austriac Melchior von Rödern. Sigismund văzîndu-și spulberate toate planurile în legătură cu cetatea, se retrase cu oastea la Negreni și Bologna („Principele Ardealului se întărise, intrînd în munții greu de pătruns” spune și cronicarul turc Kiatip Celebi⁹) pentru a păzi intrarea în Transilvania, sperînd, poate, că turcii se

⁵ Articolele dietei de la Turda (august 1598) interziceau orice slujbă catolică în oraș, singura biserică de acest rit fiind admisă în Seleuș. Nici un preot catolic nu avea voie să intre în orașul propriu-zis. Vezi: S. Szilágyi, *Monumenta Comitatus Regni Transylvaniae*, vol. IV., Bdp., 1889, p. 196. (În continuare, prescurtat: MCRT). Istoria a păstrat în paginile sale moartea tragică a primarului Oradiei. El s-a adăpostit într-o noapte de la sfîrșitul lui septembrie 1598 împreună cu familia sa la un preot român, undeva într-o localitate nenominalizată din împrejurimile Oradiei. Aici tătarii au dat foc casei în flăcările căreia au sfîrșit toți cei din interior. Vezi: Szamosközi, I., *Erdély története*, Bdp., 1963, p. 108; Tóth-Szabó P., *Op. cit.*, p. 28; Zsák, A., *Op. cit.*, p. 44; Szilágyi S., *Erdély története* (Istoria Transilvaniei), vol. I. 1866, p. 459—460.

⁶ MCRT, IV, p. 40. În 1592 principele Transilvaniei numise mare căpitan al cetății Oradea și comite al comitatului Bihor pe Ștefan Bocskai (D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II., Buc., 1968, p. 824—825). Instalarea lui avusese loc la 20 iunie, în locul lui Ștefan Báthori (Kövári, I., *Erdély történelme*, vol. IV, Pesta, 1863, p. 47).

⁷ MCRT, IV, p. 39—41.

⁸ Vezi scrisoarea lui Sigismund Báthori către orădeni, pentru supunere ca și răspunsul negativ al acestora prin Gheorghe Király la W. Bethlen, *Istoria de rebus Transilvanicis*, vol. IV., ed. II-a, Sibiu, 1785, p. 146—151.

⁹ Kiatip Celebi, *Fezke-i Tarîh*, în „Cronici turcești...”, II, p. 53.

vor mulțumi cu cucerirea Oradiei. În aceste condiții Sigismund nu putea considera oportună sprijinirea asediaților, pentru a nu atrage minia turcilor.

Un prețios ajutor pe care orădenii l-au primit a fost cel trimis de Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, concretizat în „o mie și cinceisute de români, sirbi și alții, sub conducerea lui Aga Leca“, după cum afirmă cronicarul Szamosközi,¹⁰ care precizează însă că acest ajutor a fost trimis lui Sigismund, lucru inexact, dacă luăm în considerare atitudinea principelui față de asediați. Mai târziu, în aprilie 1601, arhiducele Mattia intenționa să recompenseze pe Aga Leca cu o moșie pentru meritele dobândite cu ocazia asediului Oradiei.¹¹

În zilele de 26–27 septembrie, turco-tătarii au ajuns în șesul Oradiei.¹² În aceste zile ca și în cele următoare avură loc ciocniri între asediatori și trupele trimise din cetate în acest scop. Garnizoana austriacă însă, folosindu-se de faptul că le expira contractul, la 28 septembrie au cerut mărirea soldei de la 3 la 4 taleri pe lună. Fiind refuzați amenințară pe Rödern cu moartea și încercară să iasă din cetate. În cele din urmă li se promisă banii ceruți.¹³

Turco-tătarii își ridicară tabăra în formă de semicerc în partea de nord-est a orașului. Efectivul asediatorilor este destul de greu de apreciat. Considerăm numărul total al lor (turci și tătari) ca fiind de aproximativ 20000.¹⁴ Rödern văzind că are oșteni puțini, renunță la apărarea orașului și la 30 septembrie îl incendiează¹⁵ chemând în cetate pe cei 500 de călăreți orădeni sub comanda căpitanului Gheorghe Király. Dintre locuitorii orașului nu se reuși a se atrage decât circa o sută de locuitori în interiorul cetății, restul luă rădăcina codrului.

Asediul începu la 1 octombrie. Turco-tătarii săpăra șanțuri care să permită geniștilor minarea bastioanelor cetății iar în ziua următoare artileria începu să tragă asupra celor două turnuri ale catedralei din cetate căreia

¹⁰ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközi și însemnările lui privitoare la români*, Cluj, 1928, p. 111; *Istoria României* (tratat), vol. III., p. 976. Despre importanța ajutorului dat de Mihai orădenilor vezi și V. Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Ed. Militară, Buc. 1972, p. 195–196.

¹¹ Veress, VI, p. 354.

¹² Kiatip Celebi, *Op. cit.*, p. 52.

¹³ Scholtz, B., *Nagy-Varád várának története*, (Istoria cetății Oradea), Oradea, 1907, p. 107.

¹⁴ Cu privire la asediu vezi memoriul lui Melchior Rödern trimis arhiducelui Maximilian cu titlul: *Herrn von Rödern Relation aus Grosswardein an den Erzherzog Hoch — und Deutsmeister Maximilian vom 5. November 1598*, în „*Történelmi Tár*“, 1878, p. 106–116 (În continuare, prescurtat: *Tört. Tár.*); dintre izvoarele turcești vezi cronică lui Kiatip Celebi în „*Cronici turcești* . . . “ p. 52–54 și a lui Solakzade Mehmed Hemdemi (*Ibidem*, p. 160–162). Ambele cronici atribuie nereușita asediului, ploilor lungi ca și faptul că Sofu Sinan pașa, beilerbeiu de Agria, n-a trimis cele 10 tunuri solicitate. *Letopiseșul Cantacuzinesc* amintește și el: „Pre aceia vreme iarăși trimise sultan Mehmet un pașă, anume Mehmet-pașa vezirazemul, cu mulțime de turci și tătari fără număr asupra creștinilor și descălecară în cetatea Oradiei. Deci unii bătea cetatea iar alții prăda țara“ (*Istoria Țării Românești, 1290–1690*, ed. critică C. Grecescu și D. Simonescu Buc., 1960, p. 68).

¹⁵ Veress, V, p. 197–198.

ii produsese pagube importante.¹⁶ Din scrisoarea lui Pancrațiu Sennyei către Ieremia Movilă, scrisă din Huedin la 4 octombrie 1598, rezultă că artileria asediatorilor era destul de slabă: „... cît despre cetate, credem în d-zeu că cu cîte tunuri are, vizirul nu o cuprinde; n-are mai mult de două tunuri, are 75 de treascuri.”¹⁷ La 17 octombrie, turcii reușiră să arunce în aer Bastionul Ciunt iar la 20 octombrie Bastionul Crăișorul. La 24 octombrie au început ploile care au continuat să cadă pînă la sfîrșitul lunii, Șanțurile săpate de turci se umplură. Atît Crișul cît și Peța ieșiră din matcă inundînd tabăra otomană.¹⁸ Cu toate acestea asediul continuă pînă la 3 noiembrie 1598 cînd, datorită ploilor, a bolilor care începuseră a bîntui prin tabăra turcească, numărul trupelor scăzu foarte mult. Cetatea suferi stricăciuni mari: zidurile și bastioanele erau în cea mai mare parte distruse.

Cel mai mult avu însă de suferit regiunea din jurul Oradei și mai ales părțile Salontei. Acum s-au pustii țîrgul Kwleser, satele Szil, Barmod, Csömeg, Kis și Nagyvásári, Ripáskeszi. Pata, Ősi-Pata, Andaci, Mező-Gyarak, Mező-Panasz, Simonkerék, Orosi.¹⁹

La 5 noiembrie Melchior von Rödern părăsi cetatea lăsînd comanda lui Paul Nyári care fu ridicat de împărat la rangul de general și coplesit cu funcții. Astfel, pînă în 1603, cînd a părăsit căpitania Oradei el a purtat și titlul de căpitan al cetății Eger precum și pe aceea de comite al comitatelor Bihor, Maramureș, Crasna, Solnocul de Mijloc și Heves.²⁰

Ajutorul dat de Mihai s-a concretizat și în faptul că în luna octombrie 1598, trupele românești au atacat prin surprindere și au distrus o armată turcească la Nicopole, au nimicit cetatea, au trecut prin foc și sabie tot ținutul pînă la Balcani și au înfrînt două armate lîngă Vidin și Cladova.²¹ După cum rezultă dintr-o scrisoare a episcopului Dimitrie Náprági scrisă la 20 octombrie 1598 și adresată cardinalului Cinzio Aldobrandini, gestul lui Mihai

¹⁶ La acea dată catedrala nu mai era folosită decît în scopuri militare. În 1581, Ștefan Báthori dispuse lui Dominico Ridolfini, cunoscutul arhitect italian, să refacă biserica astfel ca partea inferioară să servească depozitării muniției iar partea superioară ca lăcaș de tragere pentru artilerie (Balogh, J., *Vég-Várad vára — Cetatea de margine a Oradei*, Cluj, 1947, p. 21—22.)

¹⁷ V e r e s s, V, p. 198; știre confirmată și de cronica lui Kiatip Celebi, *op. cit.*, p. 53 care vorbește de trei tunuri.

¹⁸ „Ploi neobișnuite, excesive” au fost în 1598 la Oradea (S. Goldenberg, *Le climat et l'histoire (Contributions à une histoire du climat dans les pays roumains aux XVI—XVII siècles)*, în „*Revue Roumaine d'histoire*”, tome XIII, no 2, 1974, p. 305—321). Și cele două cronici turcești subliniază acest lucru: „Plouînd neconținut mai mult de o lună, iar în împrejurimile cetății fiind un pămînt argilos și în multe locuri formîndu-se mlaștini... întăriturile ienicerilor au fost inundate, apa pătrunzînd în cele mai multe corturi... Rîul care curgea prin oraș se revărsa zilnic, nepermițînd trecerea peste el. Ostașii nu puteau merge de la un cort la altul, dar corturile fiind prinse cu țăruse zdravane nu erau ridicate de vînturile puternice. Animalele se înfundau în noroi pînă la pîntece” (Kiatip Celebi, *Op. cit.*, p. 53) „Șanțurile care erau pe drum se umpluseră cu apă și semănau cu Marea de Oman.” (Solakzade Mehmed Hemdemi, *Op. cit.*, p. 161).

¹⁹ Vezi și *Cronica* lui Francisc Nagy Szabó din Țîrgu-Mureș: „În 1598 auzirăm deodată că împăratul printr-un pașă de-al său vrea să ocupe Oradea, și că a și ocupat-o. După seceriș veniră la Oradea mari forțe nemțești și ungurești cărora le-a fost căpitan Ioan Szelestei și Albert Király. Regele Mattia asedie [cetatea] Buda, ca turcul să lase Oradea;

a fost apreciat de contemporani la dimensiunile sale reale.²² Faptul că lui Sigismund Báthori acțiunile lui Mihai nu-i conveneau, este ilustrat de Szamosközi care afirmă că: „În vremea când a săvârșit Mihai-Vodă toate acestea, repezit-a de olac craiul Sigismund la Mihai pe Luca Bakonyai făcându-i știre că Mohamed Saturgi pașa a luat Oradea; Mihai-vodă aflînd această veste, s-a întors în Țara Românească . . . ”²³

Cu ocazia ajutorului dat de Mihai Viteazul orădenilor se pare că a ajuns în posesia cetății Oradea și tunul care, pe la 1632, figura încă în inventarul armamentului din cetate sub numele de „*Micul Șoim*”, precizîndu-se în inventarul făcut la această dată că este „tunul lui Mihai-vodă” și că are calibrul 5 funți.²⁴

Speranța orădenilor că ajutorul habsburgilor va fi dezinteresat s-a spulberat destul de repede. Atunci cînd trupele austriece intrau în cetate, alături de Rödern se afla și arhitectul militar Giovan Marco Isolano care a întreprins îndată un studiu amănunțit asupra fortificațiilor cetății întocmind și o schiță a ei, trimițîndu-le căpitanului Ferrante Rossi în cetatea Tokaj.²⁵ Însuși căpitanul cetății, Gheorghe Király, nu a permis austrieșilor intrarea decît numai după ce a primit garanții din partea arhiducelui Maximilian.²⁶

În cursul anului 1599 Sigismund, apoi cardinalul Andrei Báthori care i-a urmat în fruntea Principatului, au încercat fără rezultat să redobîndească Oradea prin solii trimise la împăratul Rudolf.

Generalul George Basta, mare căpitan al Ungariei superioare, avea misiunea de a-l urmări pe Mihai, de a păzi părțile vestice ale Transilvaniei de sub suzeranitatea Austriei de eventualele încercări ale lui Mihai de a le reingloba în cadrul Principatului Transilvaniei al cărui domn era din noiembrie 1599.

În iulie 1599 Basta ne avînd încredere în Nyári l-a schimbat cu Giovan Marco-Isolano²⁷ lăsînd alături de el și patru steaguri din regimentul

---

dar nu lăsa Oradea ci o strică și o luă cu asalt de mai multe ori; dar cei din interior s-au purtat vitejește. În sfîrșit începu să cadă atîta ploaie, încît 40 de zile a tot plouat într-una; munții din această țară ca și din altă parte s-au tot prăvălit, ceea ce se vede și astăzi, și ploilor mari nu le rezistară turcii ci plecară de la asediul cetății. Dar și ducele Mattia lăsa din pricina ei [cetatea] Buda și plecă de sub ea” (*Erdélyi Történelmi Adatok*, vol. I., Cluj, 1868, p. 51).

¹⁹ Rozvány, J., *Nagyszalonta mezőváros történelme* (Istoria orașului Salonta), Gyula, 1870, p. 26.

²⁰ Scholtz, B., *Nagy-Várak várának története*, p. 116

²¹ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Ed. Militară, Buc., 1968, p. 251—253; *Istoria României*, (tratat), II, p. 978; V. Atanasiu, *Op. cit.*, p. 195—196.

²² Veress, V, p. 199—200.

²³ I. Crăciun, *Op. cit.*, p. 112; Sigismund Báthori a trimis pe Pancrațiu Sennyel, Gheorghe Palatici și Wolfgang Kornis să trateze cu Saturgi Mehmed pașa pentru a-l determina să nu atace Transilvania ci să se îndrepte spre Oradea (vezi cronica lui Paul Enyedi în *Erd. Tört. Adatok*, I, p. 197—198).

²⁴ B. Nagy Margit, *Várak, kastélyok, udvarházak . . .* (Cetăți, castele, conacuri), Buc., 1973, p. 71.

²⁵ Veress, V, p. 193—196; *Călători străini despre țările române*, vol. IV., Buc., 1972, p. 108—101.

²⁶ Vezi scrisoarea arhitectului Maximilian către Împăratul Rudolf la 8 septembrie 1598 (Veress, V, p. 192—193); *Călători străini . . .*, IV, p. 106

²⁷ Veress, V, p. 240.

Pezzen.²⁸ La 6 octombrie 1599 Basta era din nou la Oradea probabil pentru a-l reinstala pe Paul Nyári. Comisarii imperiali pentru Transilvania, Mihail Székely și David Ungnád informau pe Rudolf asupra evoluției evenimentelor din Transilvania. Astfel, la 17 decembrie, Ungnád scria lui Rudolf că Mihai nu numai că a asediat cetatea Chioar dar "... i-ar place să-și alipească și Oradea."²⁹

Variatele preocupări ale lui Mihai ni-l prezintă și în postura de apărător al drepturilor nobililor bihoreni pe care îi considera vasali ai săi. Astfel, la 19 decembrie 1599, într-o scrisoare adresată lui Rudolf, intervine în favoarea lui Stefan Toldi pentru ca stringătorii de tricesimă ai împăratului să-i ocolească cele două sate din comitatul Bihor, Nagy-Marja și Isztár, căci „acelea sînt posesiunea sa strămoșească”.³⁰ Ceva mai târziu, la 2 februarie 1600, Mihai Viteazul îl recomandă pe Stefan Csáki baronului Wolfgang Rumpf căruia îi cere să intervină pe lângă Rudolf în favoarea nobilului bihorean ca acesta să poată reobține cetatea Adrian, uzurpată de un nobil.³¹

Uneltirile lui Sigismund, de data aceasta din Polonia, care după moartea lui Andrei Báthori, cardinalul-principe, voia să se întoarcă în Transilvania, se manifestă sub forme diferite. Astfel, la sfîrșitul lui decembrie 1599, trimite un om de încredere, pe Stefan Huszár, la unul din cei mai influenți nobili ai comitatului Bihor, la Ștefan Bocskai, la Siniob, avertizîndu-l de pericolul ce-l reprezintă Mihai pentru nobilimea din întregul Ardeal și încercînd să netezească drumul unei eventuale reveniri în fruntea Principatului. Paul Nyári, marele căpitan al cetății Oradea se plînge lui Mattia de faptul că garnizoana Oradiei este mică, prost plătită, de faptul că în ultimele șapte luni n-a putut plăti solda mercenarilor. Aflăm că la acea dată mai erau în cetate numai 100 de călăreți și vreo 10 pedestrași, ceilalți fiind duși să apere cetățile Beiuș, Sarkad și Șimleul Silvaniei.³²

Poziția vîrfurilor nobilimii din Bihor față de omul trimis de Sigismund Báthori este considerată ciudată de către comisarii imperiali Ungnád și Székely. Ei se miră că Ștefan Huszár a fost primit atît de bine la Siniob de către Ștefan Bocskai de față fiind și Nyári, Ștefan Báthori de la Șimleul-

²⁸ Szilágyi S., *Gyulaffi Lestár történelmi maradványai*, (Însemnările istorice ale lui Eustațiu Gyulaffi) în „Tört. Tár.” 1893, p. 229; vezi și scrisoarea lui Cosimo Concini către Marele duce de Toscana, din 9 august 1599 (Veress, V, p. 249) care vorbește de întregul regiment trimis în cetate, pe cîtă vreme însemnările lui Gyulaffi precizează că numai patru steaguri (a cîte 300 oameni), deci 1 200 de oșteni. *Bartholomäus Pezzén*, în unele documente și sub forma *Baptista Petz*, a fost consilier imperial în probleme militare; în 1597 este unul din comisarii imperiali trimiși pentru preluarea Transilvaniei iar din 1602 a funcționat pe lângă Basta în calitate de comisar pentru problemele civile. (Bent a K., Kenéz G., *Barbiano generális jelentése a Bocskai-szabadságharc első hónapjáról*, (Raportul generalului Barbiano despre primele luni ale războiului pentru libertate a lui Bocskai), în „A Debreceni Déri Múzeum évkönyve”, (Anuarul Muzeului Déri din Debrecen), 1969 – 70, p. 165).

²⁹ *Tört. Tár.*, 1883, p. 733.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Veress, IV, p. 27 – 28; MCRT, IV, p. 490 – 491. De notat că din această cetate va porni Ștefan Csáki răscoala nobilimii ardeleni împotriva lui Mihai. (Kövári L., *Erdély történelme*, vol. IV, p. 106).

³² *Tört. Tár.*, 1883, p. 740.

Silvaniei și alții,³³ care sînt cu toții „oamenii mării sale (împăratului)”.³⁴ Explicația trebuie căutată în miile de fire care îl legau pe Bocskai de Sigismund (mai ales în legătură cu asasinarea în 1594 a lui Cristofor Báthori și a altor reprezentanți ai partidei filoturce din Transilvania), de întreaga carieră politică a nobilului din Sîniob legată de nestatornicul principe. Pe de altă parte începea să se cristalizeze o tendință antihabsburgică tot mai evidentă, în special în *Partium*, față de care nici căpitanul Oradei care se afla în solda imperialilor nu putea adopta o atitudine hotărîtă. Acesta era motivul pentru care omul lui Sigismund se plimba liber prin cetate, fapt ce neliniștea pe comisarii imperiali.³⁵

Atitudinea antihabsburgică era și mai evidentă în rîndul maselor populare, în special a celor din sudul Bihorului, din bazinul Crișului Alb și Negru. Astfel locuitorii satelor din părțile sudice ale Crișanei³⁶ se adresau tot mai mult pentru rezolvarea diferitelor pricini lui Mihai Viteazul sau căpitanului de Ineu. Haiducii din această parte prin voievozii lor au refuzat să recunoască pe căpitanul Oradei drept conducător militar și politic al lor.³⁷

Mihai trebuie să fi cunoscut starea de spirit existentă aici căci principala sa preocupare după cucerirea Transilvaniei a fost păstrarea integrității ei, solicitînd constant, cu toate ocaziile, retrocedarea teritoriilor înstrăinate de către austrieci. În acest sens demersurile sale pe lîngă curtea Vienei cît și pe lîngă Paul Nyári, marele căpitan al Oradei sînt cît se poate de elocvente și dovedesc că marele domn român nu lupta numai pentru a-și adăuga la titulatură acel *Partium regni Hungariae dominus* așa cum s-a încercat a se insinua.

În ianuarie 1600, Mihai îi cere lui Nyári să determine cetățile și comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc să se supună Oradei. Căpitanul cetății Oradea raportează arhiducelui Mattia cele solicitate într-o scrisoare, preci-

³³ *Ibidem*, 1884, p. 64.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, 1883, p. 753.

³⁶ În părțile de sud ale comitatului fuseseră integrate așezări care făcuseră parte din comitatul Zarand: *Sipol*, Ciunțești, *Ilerna*, Tâlmăciu, Rogoz de Beliu, Șiad, Craiva, Secaș, Bochia, Botfei, Agriș, Urviș de Beliu, *Kecskesker*, Mocirla, Tăgădău, Comănești, Hășmaș, Groșeni, Beliu, Voivodeni, Bîrzești, Nermiș, Archiș, Cărand.

³⁷ Vezi scrisoarea lui Ștefan Stepan către unii haiduci din părțile de sud ale Bihorului, a cărei transcriere în limba română o dăm integral: „Măriei sale domnului nostru căpitan i s-a adus la cunoștință că voi cu toate pricinile vă adresați căpitanului de Ineu și lui Mihai vodă, deși, potrivit credinței voastre, nu s-ar cade, căci bunurile voastre sînt în comitatul Bihor. Văzînd scrisoarea mea să veniți cu toții căci domnul căpitan vrea să se înțeleagă cu voi căci înainte ați depins de căpitanul de Oradea. Cei care să vină sînt aceștia: voievodul Petru din Archiș, voievodul Ștefan Székely, voievodul Petru din Hășmaș, voievodul Nicolae Tolvaj, voievodul Andrei Nicodim (Nicodemus) din Botfei, Francisc Botfei, soția voievodului din Clit cu fratele mai mic, Wolfgang Bakonyai, Iacob Kalmár (Negustorul). Altfel să nu faceți. Dumnezeu să vă țină. Ztepan Ștefan. „(*Tört. Tár.*, 1884, p. 249). Un alt izvor narativ transilvănean, *Cronica* lui Matei Iaczkó de Seps, subliniază atașamentul haiducilor din părțile de vest față de Mihai Viteazul: „1601. George Basta l-a învins pe Sigismund Báthori la Goroslău la 3 august; acolo a fost Mihai vodă și haiducii unguri, mulți unguri au pierit în luptă.” (*Erdélyi Tört. Adatok.*, III, p. 39) Sub denumirea de „unguri” autorul a vrut să se refere de fapt la ungureni, adică cei din părțile de vest, haiducii români, unguri, uneori și sirbi.

zind că cele cerute de Mihai „conform obiceiului vechi“ sînt lucruri normale.³⁸ În acest sens Nyári a trimis la Mihai pe vicecăpitanul său, Ștefan Stepan cu cererea ca voievodul să aștepte hotărîrea împăratului.³⁹ Între Mihai și Stepan trebuie să se fi stabilit legături mai strînse deoarece îndată după asasinarea temerarului voievod este ucis din ordinul lui Basta, și Ștefan Stepan, vicecăpitanul cetății Oradea.⁴⁰

La sfîrșitul lui iulie 1600 erau formulate „dorințele măriei sale Mihai vodă, domn al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești față de înălțimea sa Împăratul“ unde la punctul al cincilea se precizează că „Dorința măriei sale este ca cele cinci comitate: Bihorul, Solnocul de Mijloc, Solnocul din Lăuntru, Maramureșul și Crasna cu toate cetățile și părțile care le aparțin, toate, Înălțimea sa să le dea Transilvaniei așa cum a fost înainte.“⁴¹ Ceva mai tîrziu Mihai își exprimă îngrijorarea față de situația Oradei și, în același timp, intenția sa neclintită de a o readuce între frontierele Transilvaniei: „După cum am înțeles că turcul din nou ar vrea să ocupe cetatea Oradea, față de care intenție ca de acolo să-l pot îndepărta, i-am scris că noi vrem a o ocupa și a relua hotarele ce sînt ale Transilvaniei.“⁴²

Cu cîteva săptămîni înainte de bătălia de la Mirăslău (18 septembrie 1600), Sigismund Báthori, pentru a-și pregăti intrarea în Transilvania a trimis trupe poloneze și căzăcești în scop de jaf. La 21 august, Mihai înștiința pe Bartolomeu Somogyi „prefectul“ Beiușului că o ceată de circa 700 cazaci, prădînd, se îndreaptă pe la Ineu spre Ungaria și Polonia. Aflăm că a poruncit lui Aga Leca, Paul Nyári și „ispravnicului nostru“ de la Ineu, ca alături de Ștefan Csáki și George Basta să le taie drumul.⁴³

După pierderea bătăliei de la Mirăslău, Mihai pierde succesiv nu numai Transilvania dar și Moldova și Țara Românească. Părăsind Muntenia, străbate Valea Jiului ajungînd în Hațeg și de aici, atingînd Deva, la 6 decembrie îl găsim la Hălmăgiu, de unde îi scrie lui Paul Nyári că „mîine ne vom sili pe lingă Hălmăgiu în sus, spre ținuturile Beiușului“. Scrisoarea încropită în grabă „la Hălmăgiu, în cîmp“ ne oferă posibilitatea de a afla cîteva gînduri și frămîntări ale marelui domn. El încearcă să-l liniștească în primul rînd pe Paul Nyári cu privire la intențiile sale, căci „noi acum în primul rînd numai

³⁸ *Tört. Tár.*, 1883, p. 740.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, 1893, p. 131–132; în 1595 Ștefan Stepan promise de la Sigismund Báthori satul Copăcel, comitatul Bihor, pentru serviciile sale. (V e r e s s, IV, p. 173–174).

⁴¹ *Tört. Tár*, 1883, p. 106; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p. 305. Atitudinea lui Mihai este relatată astfel de către comisarii imperiali Ungnád și Székelyi: „I s-a lăsat lui Herberstein ca în contul arendei minelor să cumpere de 1 500 taleri aramă la Beiuș. Voievodul cînd a poruncit se afla în depozitul de muniții și cînd a aflat că și Beiușul a aparținut aici, [Transilvaniei], s-a prins minios de barbă și a declarat că el cu sabia a cucerit acest teritoriu și de aceea el pretinde tot ce aparține de el.“ (Scrisoarea comisarilor către Rudolf, 22 apr. 1600, în *Tört. Tár.*, 1884, p. 226) „O dată voievodul a declarat deschis că își va trimite oastea spre Oradea, Ilust și Șimleu iar Stoica a spus, ba chiar și Mihai vodă, că mai degrabă vrea să-și piardă capul decît să fie de acord să i se ia comitatele exterioare, care aparțin Transilvaniei.“ (Același către același, 30 apr. 1600, *Ibidem*, p. 270).

⁴² 2 august 1600. — (*Ibidem*, 1883, p. 12).

⁴³ V e r e s s, VI, p. 164–165.

în domnia ta avem încredere". Își exprimă temerea că Transilvania va cade din nou sub turci „dacă noi nu o vom împiedica în grabă, dar despre aceasta, dacă domnul ne ajută să ajungem acolo, vom vorbi mai pe îndelete cu domnia ta". Speră să ajungă cât mai repede la Oradea căci „dacă am putea ajunge acolo cu sănătate și pace, am putea fi încă cu dragă și folositoare slujbă creștinătății.”⁴⁴

La 12 decembrie 1600, Mihai și suita sa se află deja în cetatea Oradea de unde scrie arhiducelui Mattia mărturisindu-i printre altele și faptul că a a fost bine primit în cetatea de pe malurile Crișului și că se îndreaptă spre Viena.⁴⁵

Nobilimea din Transilvania în martie 1601 instalează din nou în scaunul princiar pe Sigismund Báthori. Acesta la sfârșitul lui aprilie lovi asupra părților Beiușului reușind să-l ocupe.⁴⁶

După realizarea împăcării dintre Basta și Mihai, acesta din urmă la 30 iunie 1601 își instalează tabăra la Debrețin unde îl așteaptă pe banul Mihalcea care-i aduce 800 soldați.⁴⁷ Cu această ocazie o parte a armatei sale a năvălit în Beiușul ocupat de oștile lui Sigismund.⁴⁸ Devastarea Beiușului de către haiducii devotați lui Mihai este confirmată și de cronica lui Szamosközi care relatează drumul parcurs de Daniel Sövényfalvi, solul lui Sigismund, spre Košice și care: „a purces întâi la Beiuș și fiindcă haiducii stricau și loveau atunci Beiușul, trecînd prin păduri, a mers la Tileagd; de acolo dîndu-i Grigore Csáki doi călăreți, a purces la Oradea. Acolo fiind Daniel bine primit de către căpitanul Orăzii, pornește apoi la Cașovia . . .”⁴⁹

Prin diploma emisă de Rudolf la 21 martie 1600, Orădiei i-au fost reînnoite privilegiile. Se urmărea prin aceasta aplanarea permanentelor neînțelegeri dintre garnizoana germană din cetate și locuitorii orașului, ceea ce nu a reușit.⁵⁰

Orașul începu să se repopuleze dar cetatea continua a rămîne distrusă. La această stare vor mai contribui și cele două cutremure, din 1603 și 1604.⁵¹ Din această cauză, cu toate că cetatea avea un important rol strategic, imperialii nu i-au acordat o importanță deosebită. Pe lângă garnizoana germană exista și una locală, mult mai mică. Forțele imperiale erau reprezentate mai ales prin pedestrași iar localnicii prin călăreți. Numărul lor era foarte redus. Adeseori porțile cetății rămîneau și noaptea deschise și nepăzite.⁵² În afară de permanentul conflict dintre garnizoană și orășeni, existau nemulțumiri și în interiorul cetății datorită întîrzierii cu care se efectua plata ostașilor

⁴⁴ MCRT, IV, p. 576–577.

⁴⁵ Veress, VI, p. 278–280.

⁴⁶ Vezi scrisoarea lui Antonio Costantino către ducele de Mantova, din Košice, la 27 aprilie 1601 în care se precizează că: „... nu e un oraș de o deosebită importanță în sine dar foarte mare pentru interesele Orădiei . . .” (Veress, VI, p. 358–360).

⁴⁷ Ibidem, p. 389.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ I. Crăciun, *Op. cit.*, p. 150.

⁵⁰ Vezi scrisoarea comisarilor către Rudolf, din Satu-Mare, la 9 august 1600: „De la Oradea avem vești proaste: sînt neînțelegeri între nemții din cetate și orădeni; comandantul încearcă să le liniștească căci altfel va ieși mare dandana.” (Tört. Tár., 1884, p. 461).

⁵¹ B. Scholtz, *Op. cit.*, p. 121.

⁵² Tört. Tár., 1883, p. 753.

mercenari. Aceste întârzieri erau pricinuite de faptul că garnizoana nu mai era plătită din veniturile domeniului cetății, sau din contribuția comitatelor care îi erau subordonate din punct de vedere militar așa cum a fost pe vremea Principatului, ci din sumele trimise de curtea Vienei în acest scop.

În ianuarie 1600, Paul Nyári propunea arhiducelui Mattia ca „să minuiască însuși căpitanul veniturile comitatelor, tricesimele rînduite cetății și astfel poate satisface... așa cum principii Transilvaniei au făcut-o, necesitățile cetății.”⁵³ La sfîrșitul aceleiași luni aflăm dintr-o scrisoare a lui David Ungnád că Mattia, îngrijorat de cele semnalate de Nyári, a dispus o anchetă care în final să stabilească modul de retribuire a garnizoanelor din comitatele Crasna, Bihor și Solnocul de Mijloc.⁵⁴

Populația orașului a sporit în ritm rapid, sporire datorată supunerilor succesive ale turcilor în părțile de sud ale comitatului Bihor. Mulți săteni din această parte s-au refugiat la Oradea ceea ce a necesitat reglementarea regimului lor. Actul de reglementare a fost emis în anul 1603 și se făcea distincție între iobagii care se declarau locuitori ai orașului și cei care nu se declarau ca atare. În primul caz țărani erau primiți în oraș nemaiaivînd obligații față de fostul stăpîn. Acei iobagi „care nu se declară locuitori ai orașului — se menționează în reglementare — aceia, după posibilitățile lor, și de acum să slujească stăpînilor lor”. Nobilii erau datori și ei a da o „anumită sumă de bani” pentru paza cetății, sumă ce era fixată de comite, iar în caz de asediu nobilii ce s-au stabilit recent erau obligați „la pază”. Erau reglementate de asemenea circiumăritul, vînzările-cumpărările de case.⁵⁵

Domeniul cetății Oradea cuprindea pe la 1600 două tîrguri (Episcopia Bihor și Biharea) și 47 de sate din Bihor cu o populație foarte scăzută (982 capi de familie) ca urmare a asediului Oradiei din 1598 și a devastării comitatului.⁵⁶ În Oradea cetatea avea 4 mori de apă, una în Haieu și una în Biharea (în total șase) și două vâmi. Una din aceste vâmi era în strada Velența și venitul ei se lua pe seama împăratului și altă vamă era pe strada *Pintek*.⁵⁷ Aceste venituri așa cum am văzut, nu erau suficiente întreținerii garnizoanei cetății ceea ce este încă un indiciu al slabei puteri economice a populației. din această zonă.

Căpitanul cetății la această dată avea clădiri, case, pivniți, grajduri și un numeros aparat nu numai militar ci și economic. El era salariat în bani și natură, avea locuință și masă în cetate pentru el și oamenii săi. Pe la 1592, spre exemplu, Ștefan Bocskai avea 100 de florini pe lună. În afară de aceasta beneficia de soldă lunară pentru 50 călăreți, 100 bocsu⁵⁸ de grîu, 200 găleți de vin, 250 bocsu de orz și ovăz, 200 miei, 25 porci de tăiat, fin suficient pentru caii săi.⁵⁹ Desigur, salariul era fixat și în funcție de rangul nobiliar și militar al celui ce deținea titlul.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 752.

⁵⁵ L. Borcea, *Unele aspecte ale stăpînirii otomane în Bihor și nord vestul României în secolele XVI—XVII*, în „Crisia”, 1974, p. 195.

⁵⁶ D. Prodan, *Op. cit.*, vol II, p. 780—782.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 824.

⁵⁸ Unitate de măsură specifică zonei Oradiei, echivalentă, la grîu, cu circa 291 l. — *Ibidem*, p. 816 (nota nr. 70).

Nemulțumirea creată în Transilvania de domnia singeroasă a lui Basta, persecutarea reformatilor de către iezuiții aflați sub protecția lui Rudolf, dispoziția dată de acesta de a se închide bisericile reformate sînt cauze care, alături de cea principală — abuzurile mercenarilor imperiali — au dus la crearea unei stări de spirit favorabile mișcărilor antihabsburgice. Profitînd de starea de spirit, fostul general al lui Mihai, Moise Székely, a pătruns în Transilvania cu ajutor turcesc (aprilie 1603) și a ocupat Principatul care după victoria imperialilor la Teiuș (iulie 1602.) era stăpînit de habsburgi. Imperialii au solicitat intervenția domnului Tării Românești, Radu Șerban care a intrat în Ardeal și a înfrînt lingă Brașov oastea lui Moise Székely care muri în luptă (iulie 1603).

Moartea lui se datora printre altele aceleiași dorințe de a păstra *Partium*-ul în cadrul Principatului. Împăratul Austriei a purtat tratative cu Székely prin intermediul lui Paul Nyári promițîndu-i recunoașterea în funcția pe care și-a cucerit-o prin forța armelor dacă renunță la părțile ungurene și se mulțumește cu Transilvania propriu-zisă ceea ce acesta a refuzat.⁶⁰

În septembrie 1603, Basta care a reintrat în Transilvania a convocat adunarea generală a stărilor Principatului la Deva (septembrie 1603)⁶¹ unde luă măsuri severe de pedepsire a tuturor nobililor care au aderat la mișcarea lui Moise Székely. În octombrie 1603, Gheorghe Hoffmann a conseris din porunca lui Basta toate satele aparținătoare simpatizanților fostului domn.⁶² În Bihor se pare că prilejul a fost folosit și pentru răfuiala cu unii nobili care au întreținut legături, într-o formă sau alta cu Mihai Viteazul (Ștefan Toldi, Bartolomeu Somogyi, Ștefan Stepan). Actul redactat cuprinde peste 140 sate care în marea lor majoritate sînt situate la sud de Crișul Repede, pe Crișul Negru, pe văile sale afluate sau pe cîmpia dintre Oradea și Salonta (între Crișul Repede și Culișer) cunoscută sub numele de Dosul Pădurii (Erdőhátság).

Comparînd lista satelor din urbaniul domeniului Beiușului pe la 1600 cu cea întocmită de către Gheorghe Hoffmann trei ani mai tîrziu se constată că din totalul de 64 sate mai fac parte din domeniu doar 21, restul fiind donate de către Sigismund Báthori unor nobili. Același lucru se constată și în cazul domeniului cetății Oradiei unde, pe la 1600 erau conserise, așa cum am văzut, 47 de sate. În 1603 numărul lor a scăzut la 34 din cauza donațiilor deși cetatea era efectiv sub suzeranitate austriacă. Aceste danii trebuie să se fi făcut în timpul celei de a treia domnii a nestatornicului principe (februarie 1601 — iulie 1602).

Exproprierea ce urma a se face nu viza numai privarea aderenților lui Moise Székely de bunuri ci, credem, și refacerea domeniilor Beiușului și Oradiei (a cetății), ciuntite de daniile fostului principe al Transilvaniei, Sigismund Báthori. Numai așa se explică faptul că apar și sate care de fapt nu au aparținut domeniilor amintite.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 825.

⁶¹ K ö v á r i, L., *Op. cit.*, IV, p. 143, 146.

⁶² *MCRT*, V, p. 234—235.

⁶³ *Ibidem*, p. 237—240.

În actul redactat satele sînt împărțite în trei categorii, după cum urmează:

a) Localități ce aparțin aderenților lui Moise Székely și se află în „părțile ungurene, în jurul Oradiei” stăpînite astfel:

Bartolomeu Somogi. Sînlazăr? (*Lazar*), Ghighișeni (*Gygisen*), Beiușele (*Kis-Belényes*), Pântășești (*Banthestes*), *Posga*⁶³, Băleni (*Balilen*) „o jumătate din posesiunea Leș” (*Dimidielas possessionis Lees*), Tărcăia (*Tarkany*).

George Barbely. *Mező-Panaz*⁶⁴, Tărian (*Tarjan*).

Ștefan Toldi, *Ștefan Kis Chaky* și *Raphael Zorhy*. *Nagy Maria*, *Esztar*⁶⁵, *Portio Pankota*⁶⁶, Sînicolaul Român (*Zent Miklós*), Salonta (*Zalonta*), *Nagy Haurik*, *Keszi*⁶⁷, *Nagywasari*⁶⁸, Cheresig (*Kerezteg*), *Fancsika*⁶⁹, Chișirid (*Kis Eoregd*), „ocolul Ghioracului” (*Eordegghiarak Kerluet*), Arpășel (*Arpad*), *Sarges*, Batăr (*Fekete Bathor*), Girișul Negru (*Gieris*), Hodiș (*Hodos*), Gurbediu? (*Gorbea*), *Nagyfalu*⁷⁰, *Pezere*, *Zakaly*⁷¹, Toboliu (*Hobolj*), *Piski*⁷², *Thold*, *Orozi*⁷³, *Karoly*, Curtuiușeni (*Körtuelies*), *Viznek*⁷⁴, Cauaceu (*Kouazi*), *Fazekas*, Vârșad (*Varsan*), *Tövisegjهاز*, Palota (*Palota*), *Mindzenth*⁷⁵, Girișul Negru (*Giores*), *Cziesko*, Subpiatră (*Koe Allya*), Ginta (*Gyanta*), Olosig (*Olass*).

Nicolae Vaida. Săliște de Vașcău (*Zeleslie*), Criștior (*Kricher*), Leheceni (*Lehessen*), Călugări (*Kaluger*).

Ștefan Vamos. Fiziș (*Fiözeg*)

Paul Sirokij. *Kiskoll*.

„Odinioară a lui *George Sandor*”. Ferice (*Ferich*).

Dumitru Nagy. Pietroasa (*Petrócz*).

Francisc Budai. Gurani (*Guran*).

Martin Luka. Cociuba Mică (*Koczioba*)

„Ioan Kozak și un alt *Ioan Szölösi*”. *Szol*.

Francisc Pribek. Cărpinet (*Karpeneth*).

Paul Siroky. Măgura (*Magura*).

Mihai Bikaczy. Kerbunar alias *Zentfalwa*⁷⁶.

Laurențiu Nagy. Poșoloaca (*Posalaka*).

b) Bunuri aparținătoare Beiușului donate diferiților nobili de către Sigismund Báthori.

⁶³ Așezare contopită în satul Ceisoara; pentru localitățile dispărute care apar în text subliniate, vezi și C. Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, Buc., 1967.

⁶⁴ Localitate dispărută, între Mădăras și Mărtihaz.

⁶⁵ Ambele în R. P. Ungară.

⁶⁶ Așezare dispărută, la nord de Gepiu.

⁶⁷ Sat dispărut, la sud de Salonta.

⁶⁸ Așezare dispărută, între Salonta și Ciurmeghiu.

⁶⁹ În R. P. Ungară.

⁷⁰ Localitate dispărută, la vest de Sînicolau.

⁷¹ Ambele în R. P. Ungară.

⁷² În R. P. Ungară.

⁷³ Localitate dispărută, la nord de Gepiu.

⁷⁴ Așezare contopită în satul Chereluș.

⁷⁵ Sat dispărut, între Palota și Girișu de Criș.

⁷⁶ Așezare dispărută, între Burda și Budureasa.

Mihail Veer. Finiş (Alsó Fenes), Finis (Felső Fenes), Săliște de Beiuș (Belestze), Budureasa (Beiduraz).

Ballazar Eordegh. Mierag (Myrragh), Hinchiriș (Benkeres), Tărcăița (Tarkanicza).

Stefan Stepan. Șoimuș (Felsolmos), Burda (Burda).

George Palaticz. Mizieș (Alsó mezős), Mizieș (Felső mezős), Pântășești (Palhosfalva).

Mattia Mesghedi. Teleac (Telek).

Ștefan Erdély. Lunca (Lonka)

Ioan Nameny. Șuștiu (Nag susd)

Petru Ghimeș „care a murit de sabie“. Petrileni (Veen), Burdești (Burdestas), Hotârel (Hathar)

Francisc Buday. Gurani (Gurareth).

Ioan Varalliay. Măgura (Magura)⁷⁷, Ulieacul de Beiuș (Vylak).

Cristofor Fwlpceossy. Zenfalwa⁷⁸.

Nicolae Vaida. Lehecenii (Lehecczen), Criștior (Kisgier), Călugări (Kalugier), Sohodol (Zehedell), Săliște de Vașcău (Zelete).⁷⁹

Francisc Thuri. Hîrcești (Herczesd).

Daniel Nagy. Poienii de Sus (Felseopeen).

Wolfgang Kamuthy. Saca (Zaka), Ștei (Schey).

Ioan Kws. Seghiște (Nagj Segesd).

Valentin Vaday. Ligelfeő.

George Sandor. Ferice (Fericzie).

Sava(?) Keoreosy. Lelești (Laled)

Ștefan Vámos. Fiziș (Fwzegy)

Ștefan Korody. Vașcău (Felseökeh), Giulești (Giwlesd).

Paul Sirok. Chișcău (Alsökeh).

Ioan Kapronczay. Recziwlie.

Itan Totgery. Pietroasa (Petroza)

Abraham Nagy. Stîncești (Bekefalwa)

Valentin Babolczy. Valea de Jos (Alsó-Feketepatak), Gjomfalva⁸⁰.

Ludovic Komaromy și Ștefan Korody. Brădet (Bradeltth).

Blasius Nagy. Rosstoka⁸¹.

Francisc Zabolchy. Săud(?) (Geod).

Toma Nagy. Poienii de Jos (Alsopoen).

Martin Luka. Cociuba Mică (Koczioba).

Ioan Varadi. Mocziola⁸².

Ludovic Komaromy. Talpe (Thalp) .

Nicolae Vaida și Ioan Aponiay. Cresuia (Kresswlie).

⁷⁷ Sat stăpînit împreună cu Paul Siroky (vezi mai sus).

⁷⁸ Sau Kerbunar, așezare astăzi dispărută, stăpînită împreună cu Mihai Bikaczy (vezi mai sus).

⁷⁹ Nicolae Vaida fiind simpatizant al mișcării lui Moise Székely, satele sale apar și acolo mai puțin Sohodol.

⁸⁰ Așezare dispărută, înglobată în satul Buntești.

⁸¹ Sat dispărut, contopit cu Pietroasa.

⁸² Așezare dispărută, între Albești și Săliște de Beiuș.

*Mattia Vaida. Zlauesd*⁸³.

*Ioan Prybek. Nag'kosar*⁸⁴.

Francisc Daly. Colești (Keolesd).

Francisc Pribek. Cărpinet (Karpinetth).

Mihai Szilágy. Fogaras

c) Bunuri aparținătoare cetății Oradea donate la diferiți nobili de către Sigismund Báthori după asediul acestei cetăți (1598)⁸⁵.

Mihail Cziokassy. Cărăsău (Alsokarazo), Cărăsău (Felsőkarazó), Thopafalwa, Ciuntești (Czioutaháza), Poclușa (Poklossa), Ursad (Veczád) Călăcea (Kaloczia), Ucuriș (Magyar Eökrös).

*Ioan Kólya. Olcea (Olczia), Zygethi*⁸⁶.

Balthazar Erdögh. Belfir (Belfener), Tinca (Tenke).

George Modano. Ucuriș (Olah Eökrös).

*George Vanchya. Șiat (Siatth), Syppollth*⁸⁷.

Petru Viragh. Forău (Forrofalwa), Urviș (Kőezép-Eörmenies).

Stefan Thömeswary. Șoimi (Soljond).

*Stefan Zekely și Benedict Nagy. Dalom*⁸⁸.

Cel mai mare stăpîn de pămînt era pe la 1604, în comitatul Bihor, Ștefan Bocskai care avea 166 de sate în întregime și 30 împreună cu Gheorghe Király, fostul căpitan al cetății Oradea. Bocskai stăpînea 21 de așezări ce aparținuseră în 1600 domeniului Oradiei: Episcopia, Biharea, Cetariu, Uileac, Oșorhei, Seleuș, Haieu, *Vadassa*, Betfia, Sîntelec, Nojorid, *Mezobessento*, Forău, Urviș, *Machia*, *Thamasy*, Șoimi, Cărandeni, Căranzel, Gepiș, *Iharpataka*. Un număr de 11 așezări erau stăpînite împreună cu Gheorghe Király: Husasău de Tinca, Tinca, Belfir, Suplac, Ginta, *Tatamerfalva*, Fonău, *Sorbanfalva*, *Zigeti*, Șiat, *Sipoll*.⁸⁹

Un număr de 47 de sate a obținut Ștefan Bocskai și din domeniul Beiuș: Beiuș, Stîncești, *Also-Feketepatak*, Chișcău, Măgura, Pietroasa, *Gemfalva* (sau *Gjomfalva*), Cociuba Mică, Poienii de Jos, Brădet, *Raztoka*, Lelești, Buntești, Săud, Mizieșul de Sus. Mizieșul de Jos, Săliște de Beiuș, Budureasa, Burda, *Szenfalva*, Teleac, Saca, Beiușele, *Zlaueczti*, Petrileni, Burdești, Sohodol, Săliște de Vașcău, Ștei, Hotărel, Colești, Cărpinet, Șoimuș, Tărcaia, Cîmpani, Poiana, Sighiștel, *Boi*, Briheni, Vărzarii de Sus, Vărzarii de Jos, Cîmp, Craiova, Foltești, Leheceni, Criștior, Călugări.⁹⁰ Dintre acestea un

⁸³ Localitate dispărută, între Pocioveliște și Nimăești.

⁸⁴ Așezare dispărută, la vest de Talpe.

⁸⁵ Între satele care aparțineau domeniului Beiuș sînt trecute aici următoarele așezări care nu apar în urbariul din 1600: Finiș, Mierag, Hinchiriș, Tărcăița, *Zenfalwa*, Leheceni, Criștior, Călugari, *Ligetfeő*, Finiș, Vașcău, Giulești, Recziwlie, *Fogaras*.

⁸⁶ Așezare dispărută, pe malul drept al Rătășelului, între Belfir și Girișu Negru.

⁸⁷ Probabil *Șirot*, așezare dispărută, situată la nord-vestul satului Rogoz de Beliu (județul Arad).

⁸⁸ Localitate dispărută, la vest de Girișu Negru. Putem constata că între așezările aparținînd domeniului cetății Oradea sînt trecute și unele care, la 1600, nu aparțineau acestuia: Cărăsău, *Thopafalwa*, Ciuntești, Poclușa și Ursad.

⁸⁹ Aici sînt trecute și Cărăsăul de Sus și de Jos, care nu apar în urbariul din 1600. -- Lukinich, I. *Erdély területi változásai a török hódítás korában* (Schimbările teritoriale ale Transilvaniei în timpul supunerilor turcești), Bdp., 1918, p. 344.

⁹⁰ *Ibidem*.

număr de 35 sînt obținute indirect, de la unii nobili care sînt trecuți pe listele lui Gheorghe Hoffmann la 1603 ceea ce poate fi un indiciu că aceste conserieri nu au avut un caracter formal. Nu avem informații în legătură cu soarta posesiunilor lui Ștefan Toldi care a murit în bătălia de lingă Brașov⁹¹ și care au fost trecute pe listele amintite.

Grupul de rebeli nemulțumit de guvernarea austriacă din Ardeal și era condus de Gabriel Bethlen își îndreptase atenția inițial asupra lui Paul Nyári, fostul căpitan al cetății Oradea căruia îi propuse să primească titlul de principe. Acesta refuzînd se adresară atunci fostului consilier al lui Rudolf în problemele Transilvaniei, Ștefan Bocskai, cel mai puternic nobil din Bihor, care în 1599 voise să ocupe scaunul Transilvaniei. Pe atunci el pornise cu haiducii săi din Partium dar la Cluj află de victoria lui Mihai Viteazul la Șelimbăr și se întoarse.⁹²

În septembrie 1604, grupul de rebeli fu înfrînt de imperiali la Lipova iar corespondența dintre Bethlen și Bocskai a căzut în mîna austrieilor. Generalul Iacob Barbiani, conte de Belgioioso, mare căpitan al Ungariei superioare, îl chemă în tabăra sa de la Rakamaz, pe malul Tisei. Bocskai dîndu-și seama că legăturile sale au fost descoperite își pregăti Siniobul, Cherechiul și Zsáka pentru asediu iar el se retrase în munții Plopișului, într-o cetate mai sigură: Șinteu, în marginea satului Peștiș.

Belgioioso trecu Tisa și, atîngînd Nyfregyháza și Nagykálló, veni spre Oradea ridicîndu-și tabără la Sălard. Ciprian Concini, căpitanul Oradei, cucerise între timp Siniobul.⁹³

Masele populare, în special haiducii, au început acum să se pună în mișcare. Nici Belgioioso nu avu curajul să atace pînă cînd nu și-a chemat suficiente forțe. Dîndu-și seama că numai atrăgînd de partea sa pe haiduci va putea obține succese, se adresă și lor promițîndu-le ca pradă Oradea, Debrețin și cetatea Cherechiu, dar fără rezultat. Haiducii erau nemulțumiți și se agitau mulți zicînd că: „... nu e cetate turcească nici Siniobul și nici Cherechiul că vor să le cucerească și să le ocupe oștile austriece”.⁹⁴ În noaptea de 15 spre 16 octombrie 1604 oștile colonelului Pezzen porniră spre Diosig dar fură atacate de haiduci și nimicite pe cîmpul de la nord-vest de Ciocaia.⁹⁵ Trupele austriece se retraseră din Bihor primind o ultimă lovitură la Rakamaz (25 octombrie 1604).

La 21 februarie 1605, Ștefan Bocskai fu ales principe al Transilvaniei. Cetatea Oradea în care se afla garnizoană austriacă refuză supunerea față de noul principe ceea ce l-a determinat pe acesta să inițieze un asediu, mai mult pentru intimidare, căci neavînd forțe suficiente nu putu să treacă la acțiuni

⁹¹ Karácsonyi, J., *A Toldyak nagyfalusi kastélya* (Castelul din Nagyfalu al familiei Toldy), în „*Biharvár*”, I, 1913, p. 35; Petrichevich — Horváth, E., *A Nagyszalonta és fekelebátort Tholdy-család eredete* (Originea familiei Tholdy de Salonta și Batâr), în „*Turul*” nr. 3—4, 1937, p. 79.

⁹² Kovári, L., *Op. cit.*, p. 101.

⁹³ Borovszky, *Biharmegye és Nagyvárad* (Comitatul Bihor și Oradea), Bdp., 1902, p. 504; Pentru începutul mișcării lui Bocskai vezi un interesant raport al generalului Belgioioso sub titlul *Relatio comitis Barbiani de rebellione Bochkaiana, 1605* publicat de Benda K. și Kenéz Gy. în *Anuarul Muzeului Déri din Debrețin*, în 1971.

⁹⁴ *Cronica* lui Matel Laczkó de Seps, în *Erdélyi Tört. Adatok*, III, p. 51

⁹⁵ Borovszky, *Op. cit.*, p. 505.

militare hotărâte pentru a o redobîndi, Spera mai mult s-o obțină prin abandonarea ei de către imperiali. Întregul Bihor era în fierbere, haiducii își manifestau ostilitatea deschis, căutînd cu orice prilej ciocnirile, prinzînd curierii austrieci sau oprind căruțele care aduceau alimente celor din cetate. Marele căpitan al cetății, Ciprian Concini, avea o misiune dificilă, numai cu greu putînd să țină legătura cu exteriorul. Principele Bocskai știa că: „(oamenii lui) Pezzen mîncă carne de șoareci la Oradea“.⁹⁶ Intenția lui era de a rezolva pe cale diplomatică un schimb: principele oferea lui Rudolf al II-lea cetatea Ujvár, dorea însă Oradea.⁹⁷

Dacă ar fi fost după dorința garnizoanei germane din cetatea de pe malul Crișului Repede, în special a lui Concini, cetatea ar fi fost mai degrabă predată turcilor decît principelui.⁹⁸ La această stare de spirit a contribuit și incidentul din 10 iunie 1605. La începutul lunii respective „nemții din Oradea au tăiat mai mulți haiduci“. Aceștia sfătuindu-se cu turcii din Ineu și Gyula cum să se răzbune, au întins o cursă garnizoanei orădene atrăgînd-o din cetate (circa 400 de oameni), în frunte cu marele căpitan. Ciocnirea a avut loc „în păduricea de la Zalka, unde se află un izvor.“⁹⁹ Cu această ocazie „pieriră 174 dintre ei, unii zic că 200 . . . Ungurenii n-au prea prins vii dintre ei ci îi tot tăiau. Turcii i-au sfătuit să nu-i taie, că n-au nici un folos din asta, mai bine să-i ia robi. Turcii duseră 75 dintre ei la Gyula . . .“¹⁰⁰

Haiducii nu reprezentau o forță armată disciplinată și cum ei formau majoritatea oștirii lui Bocskai, în timpul tratatelor cu imperialii, în octombrie 1606, au sosit numeroase plîngerii la Kosice, reședința temporară a principelui, cu privire la abuzurile trupelor sale incartiruite în comitatele Bereg, Sătmar și Bihor.¹⁰¹

Plîngerile se refereau mai ales la pagubele făcute de oșteni în timpul culesului viilor în Bihor fapt care făcea ca sătenii să nu-și poată culege viile de teama lor.¹⁰² Principele dispuse lui Ludovic Rákóczi scoaterea provizorie a trupelor din comitatul Bihor: „Oastea lui Ștefan Török să o duci în Dosul Pădurii (Erdőhátság), la Sarkad, ca să păzească [ținutul] de tătari căci dacă îi lași acolo nu mai rămîne nici un strop de vin și asta e mai rău pentru situația Oradei datorită negocierilor [pentru obținerea] ei, decît i-ar folosi menținerea lor acolo.“¹⁰³

⁹⁶ Szilágyi, S., *Bocskai és Illésházy levelezése*, (Corespondența dintre Bocskai și Illésházy) în *Tört. Tár.*, 1878, p. 52.

⁹⁷ Idem, *Ibidem*, p. 53: „ . . . e mai folositor să ne-o dea acum pe schimb decît mai tîrziu pe nimic.“

⁹⁸ *Ibidem*, p. 69. Bocskai știa acest lucru căci îi scrie în februarie 1606 lui Illésházy că „Oradea, majestatea sa [Rudolf], a promis-o turcului“ — *Ibidem*, p. 72.

⁹⁹ Szilágyi, S., *Gyulaffi Lestár történeti maradványai*, p. 231. Este vorba, fără îndoială de pădurile de la Salca unde se află și astăzi un izvor numit tradiția locală „fintina lui Bone“ (*Bóné kút*).

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Idem, *Bocskai és Illésházy levelezése*, p. 601

¹⁰² *Ibidem*. Vezi și scrisoarea din 21 octombrie 1606 a lui Bocskai către Ludovic Rákóczi în care se precizează: „Oștile să nu ajungă la Beiuș căci Oradea nu mai are alte bunuri, știe milostivirea ta, totul este pustiu; dacă și [ținutul] acela se pustiește, nimic nu va mai rămîne cetății Oradea . . .“ (*Ibidem*, p. 603).

¹⁰³ *Ibidem*, p. 602. Bocskai aprecia mult vinurile din Bihor. Considerîndu-le pe cele din Ungaria superioară acre, el a solicitat să i se ducă vinuri din părțile Oradei. — *Ibidem*, 603.

Pe la începutul lui noiembrie tratativele cu imperialii privind evacuarea Oradei se încheiaseră. Ea trebuia să aibe loc în 22 ale aceleiași luni și trebuia să se desfășoare după un plan bine stabilit. Principele numi pe Dionisie Bánffi, Ioan Imreff, Nicolae Sennyei și Ludovic Rákóczi în calitate de însoțitori ai austrieilor pînă la Tisa pentru a evita ciocnirile cu haiducii.¹⁰⁴

Principele Ștefan Bocskai și-a dat seama de necesitatea disciplinării haiducilor, a așezării lor în localități libere. Voia prin aceasta și să-i răsplătească pentru serviciile pe care i le-au adus în războiul antihabsburgic. La 10 noiembrie 1605, un număr de 9 254 haiduci au fost înobilizați și înzestrați cu pămînt în satele lor libere,¹⁰⁵ unele foste ale episcopiei catolice de Oradea. Prin diploma emisă de Bocskai la 16 martie 1606, unui număr de 300 de haiduci români și unguri li se dă vatra pustie a satului *Kwleser*, la vest de Salonta cu drept de folosință veșnică.¹⁰⁶ Ei se mută ceva mai tîrziu la Salonta, loc mai bine ocrotit de mlaștini și de ape, punînd aici bazele unui tîrg haiducesc.¹⁰⁷ Alte 20 de localități au fost înzestrate cu libertăți haiducesci: Nojorid, Sînmartin, Tămășeu, Cheresig, *Regen*, pe teritoriul țării noastre precum și Harsány, Komádi, Vekerd, Sass, Félégyháza, Bagamér, Mikepércs, Bagos, Konyár, Derecske, Herpály, Berettyóújfalu, Kaba, Sáránd, Tépe, pe teritoriul R. P. Ungare.¹⁰⁸

Sfîrșitul luptei antihabsburgice încheie astfel o perioadă deosebit de agitată pentru părțile de vest ale Transilvaniei ca și pentru întregul principat. Domnia scurtă a lui Ștefan Bocskai a adus un început de prosperitate, atît de necesară țării. Semnarea în 1605 a tratatului de la Tîrgoviște cu Țara Românească pe baze de egalitate este o dovadă că principele a înțeles importanța legăturilor de prietenie cu celelalte două țări române.¹⁰⁹ Această perioadă care se încheie prin revenirea Bihorului și Oradei între frontierele Transilvaniei, după aproape opt ani de suzeranitate austriacă, rămîne dominată de cea mai complexă personalitate a epocii — Mihai Viteazul.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 619; vezi aceeași preocupare și în scrisorile din 8 și 9 noiembrie 1606 (p. 620—622).

¹⁰⁵ B o r o v s z k y, *Op. cit.*, p. 506.

¹⁰⁶ În această diplomă sînt prevăzute drepturile dar și obligațiile haiducilor așezați: „... am fost rugați de cei care sub căpitănia sus numitului Grigore Iote, trei sute la număr, s-au vorbit și înțeles ca, împreună cu toate bunurile mișcătoare, să se poată stabili în tîrgul Köleser, pustiit și părăsit de vechii ei locuitori, din comitatul Bihor, acolo rămînînd, făcîndu-se așezare permanentă, în expedițiile noastre și ale patriei, în treburile noastre militare, să se străduiască a ne fi cu slujbă credincioasă asemănător secuilor noștri credincioși și liberi din Transilvania. Din acest moment toți cei 300 de oșteni ai noștri care au luptat sub căpitănia lui Grigore Iote sînt scoși prin bunăvoința și puterea noastră princiară din starea de țărani și nenobili... stabilim [totodată] cu hotărîre ca începînd de acum numiții noștri oșteni precum și moștenitorii lor de ambele sexe să fie socotiți cu toții nobili adevărați și fără drept de tăgadă... Pentru a le dovedi mîrinimia noastră le dăm întregul tîrg numit Köleser care înainte a aparținut și a fost stăpînit de cetatea Oradea, toate drepturile noastre princiare i le-am lăsat cu porunca și precizarea ca ei, moștenitorii și urmașii lor, să fie obligați ca, după modelul nobililor cu donații, bine înarmați, să participe la toate expedițiile noastre generale sau parțiale.” (Rozvány J., *Nagyszalonta mezőváros története*, p. 30—32).

¹⁰⁷ *Idem*, *Ibidem*, p. 43—37.

¹⁰⁸ B o r o v s z k y, *Op. cit.*, p. 506.

¹⁰⁹ Ș t. P a s c u, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, p. 128—129; *Istoria României*, vol. III (tratat), p. 146.

**CONTRIBUTIONS À L'HISTOIRE POLITIQUE DU BIHOR
PENDANT L'EPOQUE DE MIHAI VITEAZUL (1598—1606)****Résumé**

L'auteur considère la période des années 1598-1606 comme étant l'époque dominée par la présence spirituelle du grand prince en Bihor. La préoccupation de Mihai Viteazul de défendre la cité d'Oradea contre les Turcs de Saturgi Mehmed-pacha (1598), comme son effort de rapporter Partium entre les frontières de la Transylvanie sont des constantes de la politique de Mihai envers le ouest de la Transylvanie. L'attachement des „haidouks“ de cette partie de la Principauté envers le grand prince jusqu'aux derniers moments de sa vie sont une preuve de la popularité dont ses buts politiques ont joui.

L'indépendance et la réintégration du Bihor au milieu de la Principauté de la Transylvanie se réaliseront à peine après la mort de se prince téméraire. Les „haidouks“ roumains et hongrois qui ont lutté près de Mihai, ils seront près aussi de Stefan Bocskai pendant sa révolte antihabsbugique (1604 — 1606).